

Genealogen og hans arbejde.

Til indledning.

Af Imm. Barfod.

Vi lever i en forunderlig modsætningernes tid. Da samtalen forleden var ført hen paa dette vort ny samfund for genealogi og personalhistorie, hørte jeg en ung mand med et slet ikke behageligt smil udtale sig omtrent således: »Et genealogisk samfund, hvis opgave efter sit navn må være at forevige de svundne slægter, er naturligvis en uting, da et menneske ikke har ret til at ihukommelses længere, end til han er kommen i jorden, så er han ført på afganglisten, ude af tilværelsen! Et menneskeliv er dog ikke andet end et atom, der ved et tilfælde er hvirvlet ind i eksistensen, bæres en stund af livsluften og synker da ned i verdens-altets bundløse dyb — nej, lad os ikke drive afguderier med døde mennesker!« Han forlod mig med denne formaning og vistnok i det håb, at hans filosofis knusende sandhed snart vilde gøre det af med alle genealoger.

Jeg følte mig imidlertid ikke overbevist, men bedrøvet over dette ingeniørlunde enestående, hjærteløse mordattentat på den naturlige menneskelige følelse, som dog nok har adskillig mere evighed i sig, end en hul frase om menneskelivet som atom. Ti det lader sig på ingen måde nægte, at menneskeslægten fra begyndelsen til denne dag er en sammenhængende helhed, i hvilken ethvert menneske er et led, sat på sit sted, til sin gerning, til sin tid. Og at denne ledfølging ikke er tilfældig, at det enkelte led ikke er henkastet som et atom i en isoleret tilværelse, viser historien os og synet på den levende menneskehed. Ethvert enkelt menneske har

sit racemærke, sit folkemærke, ja sit slægtsmærke, ydre og indre, der henviser ham just til den plads, han har fået. Og det enkelte menneskes liv og gerning, karakter og tænke måde bærer tydelig nok vidnesbyrd om hans åndelige sammenhæng med hans folk og hans slægt, så det kan ses, at han er vokset frem af en åndelig rod, og ikke som et frug eller et stovgran ved en hændelse kommen ind i en stakket tilværelse, hvorfra han atter skal optages af Chaos.

At dette er sa, siger erfaring og eftertanke og endnu tydeligere den naturlige følelse ethvert enkelt menneske. Som menneske har jeg en bestemt følelse af, at der er nogle, hvem jeg ved fødselen står nærmere end andre, med hvem jeg ikke blot har en tilfældig åndelig og legemlig lighed, men til hvem jeg hjærtelig og inderlig drages. Det er dem, med hvem jeg har fælles blod: til dem er jeg knyttet ved en naturlig kærlighed. Blodets bånd er stærkt, og det lader sig ikke sønderrive af et koldt, materialistisk ræsonnement. Og her skal ikke blot tænkes på det stærkeste blodets bånd, mellem forældre og børn, og det næststærkeste, mellem søskende: vi kan gå meget videre, langt tilbage til fjærne slægtled i fortiden. Vilde vort hjærte ikke banke af glæde og stolthed, hvis vi hørte om en stor og god däd, optegnet af historien til berömelse for den, der øvede den, når vi erfarede, at denne mand var en af vore forfædre, — om han så end havde levet for flere århundreder siden? Men hvis det var en skändselsgerning, han havde øvet, vilde vi da ikke som hans ætlinge af en naturlig skamfølelse undse os ved at vedkende os denne stamfader? Jo, vi er med at bære vore fædres både ære og skam, fordi det samme blod rinder i vore årer! Lovgivningen lader en mands formue gå i arv selv til de fjærneste slægtled, men naturen lader i langt større udstrækning en mands åndelige eje nedarves til efterslægten, og vi har en følelse af meddelagtighed, ja af et medansvar! Det skal ikke nægtes, at den indre og ydre slægtlighed stundum kan være udsløttet i meget få led, så den næppe nok kendes i det tredje eller fjærde (2 Mos. 20. 5.), men vi har på den anden side ikke saa ganske sjældent eksempel på, at i det mindste den udvortes lighed har bevaret sig i en slægtlinie i flere århundreder — besynderligt, om ikke den logemlige lighed omsluttede den åndelige!

Det er bevidstheden om dette blodsfællesskab, der vækker hos os attræen efter at kende vore forfædre. Således var det hos oldtidens folk, således er det endnu, skönt det lader sig ikke nægte.

at for tiden denne interesse hos mange mennesker tilsyneladende er mat og hensygnende, og det ikke blot, som vi nys antydede, fordi en åndløs stræben efter at dræbe den naturlige følelse søger at arbejde sig op og brede sig, men fordi nutidens mennesker i en så uhyre høj grad — nu langt mere end før — er optagne af fremtiden og dens krav, der peger hen i helt andre retninger, så det forekommer dem meget for brydsomt og vidtløftigt at få tilfredsstillet et ønske, de i grunden nærer, at få så meget som muligt at vide om deres slægt.

Det er mærkeligt, at der just i vor travle tid i de forskellige egne af rigerne hos mange enkelte mænd er vågnet en levende interesse for at få kastet lys over de henfarne slægter og det ikke blot over de enkelte menneskers liv og gerning, men over selve slægternes vækst, udvikling og blomstring. Personalhistorien har i denne menneskeslægt haft, ikke få heldige dyrkere, og deres arbejde er med rette blevet almindelig påskönnet, men også det genealogiske studium har samlet sine mænd om sig, og om end disse ofte haabløse lader hænderne synke, fordi vejen, de må frem ad, ikke blot er ubanet og vildsom, men tit afskåren af svælg, der aldrig vil kunne blive udfyldte, så er de dog ikke blevne trætte. Og det nu stiftede genealogiske samfund giver håb om, at dette studium vil få en lysere fremtid. Genealogen har stillet sig den opgave at efterspore en slægts ofte stærkt forgrenede led opad, nedad og til siden, så langt han kan komme. Men det er et tungt arbejde, fordi de kilder, der skulde yde ham de ønskede oplysninger, ofte er aldeles tabte, og ofte så skjulte, at han slet ikke véd, hvor han skal søge dem. Hans hovedarbejde bliver derfor en søgen efter kilderne og en omhyggelig gransken i dem, han har fundet. Genealogen giver ikke store løfter, han lover aldrig noget bestemt udbytte: han lover kun at søge, at arbejde, at være opmærksom, at samle. Genealogens arbejde er et vedholdende flidsarbejde. Han må være fortrolig med de trykte kilder og med temmelig sikkerhed vide at vurdere disses pålidelighed, og han må se sig godt om, for at få øje på de skrevne kilder, saa vidt han kan række, og da nytte dem med troskab og nøjagtighed. Da kan det af det, han således har samlet og fundet, stundum lykkes at meddele en og anden oplysninger om hans slægt, han ellers ikke har kunnet erholde, — det kan stundum lykkes, men, det må tilstås, kun stundum, fordi de allerfleste kilder ligger ukendte og unyttede hen, og fordi den enkelte genealog hidtil slet ikke har kendt hvad andre

kan have samlet og indvundet, men ene har måttet holde sig til de få brudstykker, han selv har fundet af de få kilder, der har været tilgængelige for ham.

Stiftelsen af det genealogiske samfund håber vi skal være signalet til et stort skridt fremad. Allerede i indbydelsen er det udtalt som dets formål at nære og udvikle sansen for det personalhistoriske og genealogiske studium og at lette adgangen til at indhente de oplysninger, som dette studiums dyrkere måtte savne. Og der er al udsigt til, at alene ved udgivelsen af det tidsskrift, som med dette hæfte træder frem for dagens lys, meget vil blive udrettet; ti her vil ikke blot ofte være lejlighed til at pege hen på kilder, der skjuler sig rundt om i forskellige afkroge, men hver enkelt genealog vil her kunne give underretning om, hvad han har samlet og hvad han ejer af genealogiske skatte, så man vil kunne få at vide hvor man skal gå hen for at få lys i meget, der nu ligger i mørke. Ved samfundet og dets tidsskrift må der nødvendigvis mellem de enkelte arbejdere blive knyttet et bånd, der lover disse tifold frugt af deres arbejde.

Når jeg her har nævnet »arbejderne«, da er det for at antyde, at naturligvis kun den allermindste del af samfundets medlemmer vil kunne regnes mellem disse. Om alle medlemmerne tør det forudsættes, at de har så megen interesse for genealogiens og personalhistoriens opgave, at de ikke blot vil støtte samfundet ved deres pengebidrag, men at de også ved den indflydelse, de kan udøve hver i sin kreds, vil gøre alt hvad der står i deres magt for at bevare og beskærme dette studiums kilder, hvor de så må findes, i kirker og præstegårde, på råduse og herregårde, for den ligegyldighed og vanrøgt, som de til denne dag de fleste steder har været udsatte for — særlig peges her hen på kirkernes ligstene og mindetavler! Men skal samfundet kunne bestå og udrette noget, må det have arbejdere, flittige, virksomme arbejdere, der har sat sig det som en hovedopgave at eftersøge og optegne hvad der på nogen måde ligger indenfor deres rækkeævine. Ti det er ikke nok, at vi véd, hvor de blomster vokser, i hvilke honningen skjuler sig, men der maa være bier, der uddrager honningen af blomsterbægrene. Det bedste, vi kan ønske dette samfund, er, at arbejderne tal må vokse, at der i hver egn af rigerne må findes mænd eller kvinder, der føler det som deres kald at opsøge og samle og derved ofte redde fra undergang hvad der i deres nær-

hed må kunne findes henhørende under samfundets område, og derefter følger kaldet med glæde!

Dersom nogen nu mere bestemt spørger, hvad det er for et arbejde, hvortil vort samfund søger at finde arbejdere, da vil et fuldstændigt svar være vanskeligt at give; jeg skal her kun give et bidrag til et svar, et ganske lille bidrag — blot et eksempel på et arbejde.

Mon der således ikke i enhver købsted skulde findes en mand, som særlig følte sig kaldet til at uddrage og samle hvad der måtte findes af skrevne kilder til vor personalhistorie og genealogi? Det er jo kun et eksempel, her skal anføres. I enhver by findes foruden kirkebogen også skrifteprotokollerne, der indeholder en stor rigdom af genealogisk stof, og de går i almindelighed længere tilbage i tiden, end kirkebøgerne. Men disse to kilder udfylder hinanden, så når der af dem er gjort omhyggelige uddrag, har man sædvanlig alt hvad der fra den by kan skaffes til veje som pålidelige aktstykker om de slægter, som der har levet, især når de ældre retsprotokoller tages med, ti disse kaster ofte et meget klart lys ikke blot over personer, men over tiden.

Det er nu vistnok ikke saa ganske let at gøre et godt uddrag af en kirkebog, ti meningen kan jo fornuftigvis ikke være at medtage alle de personer, der i denne nævnes som fødte, viiede eller døde: navnlig for den længere tilbage liggende tid, da stamnavne hørte til undtagelserne, da så godt som alle, eller dog over de $\frac{9}{10}$, hed Pedersen, Olufsen, Lavrsen, Hansen o. s. v., er det i begyndelsen meget svært at træffe det valg, som bør gøres. Ved fødslerne kan man nok stundum ledes på det rette spor ved at agte på fadderne, men når vi så ser, at der ved de allerfleste børns dåb, også den simplere håndværkers og daglejers, i ældre tider gjerne nævnes en lang række, ofte en hel snes, af byens fineste honoratiores som faddere, kan man let ledes vild og komme til at medtage folk, hvis familie slet ingen betydning kan have for genealogen. Det er en stor hjælp, når faderens stilling står anført, men det er i de fleste kirkebøger ikke tilfældet. Til et godt uddrag af en kirkebog må alle de tre registre (fødte — viiede — døde) understøtte hverandre, så når man blandt de viiede finder personer, der har »løst kongebrev«, hvad dengang næsten alle af de bedre klasser gjorde, eller når man blandt de døde lægger mærke til, om de er begravne i kirken, i den dyrere eller billigere jord, i egekiste, med alle klokker, med det dyreste ligklæde, hvilket alt

gjerne står anført, har man der et fingerpeg om, hvilke de familier er, for hvem også fødslerne bør medtages, medens det dog må bemærkes, at mange viede bør medtages, som ikke har løst kongebrev, men siden har svunget sig op imellem byens *proceres et optimates*, og ikke sjælden døde, som findes begravne i fattigjord, men har deres udspring fra byens bedste familier. At gøre kirkebogsuddrag således, at man først gør et helt uddrag af fødselsregistret, dernæst af de viede, dernæst af de døde, er ikke tilrådeligt, men hellere år efter år af hvert register, ti da bliver man efterhånden opmærksom på, hvem der bør medtages. Her et eksempel fra Nakskov:

1650*).

d	24/12	Bøg, Søren [datter] Lisabet.
	17/1	Busk, Hans Andersen [søn] Kristoffer (b† 25/9 50).
	23/5	Mortensen, Peder Lisabet.
	27/7	Abrahamsen, Salomon Abraham.
	20/10	Thor Smede, Thomis Thomis.
	6/11	Pedersen, Anders, hr. Abigael (b† 2/12 50).
	24/11	Nilsen, Nils. borgmester Kirsten.
*	12/3	Gleisberg, Jeremias, apoteker, og Katrine Simonsdatter (trolovede i Flensborg).
b†	7/6	Rasmussen, Jens, kirkeværge.
	29/6	Katrine sl. hr. Lavridses. k (o: b† i kirken).
	19/6	Margrete Jørgensdatter, min egen hjertekære datter. k.
nm.	23/5	Lerche, Mads, studiosus.
	„	Pedersen, Hans, hører.
	„	Karen Abrahams af Nykøbing.
	4/6	Marika m. Henriks.

Men når man nu i forvejen har gjort et uddrag af skifteprotokollen, har man herfra en ypperlig oplysning om, hvilke familier der har hørt til de mest ansete og velstående. Har vi således af skifteprotokollen noteret om en mand (og det findes hyppig), at boets hele værdi ikke var tilstrækkelig til begravelsen, så kan vi i regelen forbigå ham, når han forekommer i kirkebogen, men såsnart der efter en mand bliver noget klækkeligt til deling mellem arvingerne, ja om det blot er 100 rdl., hvilket i det 17de og 18de århundrede ikke var så ganske lidt, er det rigtigst at medtage hvad der angår ham i kirkebogen, da han så sædvanlig hører til den bedre klasse, eller står på grænsen af denne. Dog er det naturligvis ingenlunde altid formuen, der er det afgørende, når talen er om, hvem der kan have interesse for

*) d = døbt; * = gift; b† = begravet; nm. = nævnes som fadder.

genealogen; der kan komme mange forskellige hensyn til, som gør det tilrådeligt ikke at forbigå folk, om hvem man kan være i tvivl. Når, vi således læser i skifteprotokollen: »Kristian Mundt († i pesthuset i København), hans bo registreret i Nakskov ^{20/7} 1751, værdien af boets løsøre 10 rd. 5 mk. 1 sk., af hans hus 33 rd. 2 mk. „ sk., gælden 30 rd. 3 mk. 10 sk., hans ligkiste kostede i Kbhn. 1 rd. — så kunde vi let gå ham forbi, men det måtte vi ikke, ti det var biskop Balles morfader, og her har vi så tillige hans hustrus og børns navne.

Da der vistnok bør tillægges skifteprotokollerne stor betydning, vil en anvisning til uddrag af disse kolossale bøger måske lette arbejdet for dem, som kunde have lyst dertil i en eller anden af vore købsteder. I almindelighed er der af hvert enkelt skifte intet videre at medtage end de nafdødes navn, stilling, dødsdag (†) eller begravelsesdag (b†) eller registreringsdag (r†) eller den dag, skiftet er begyndt efter den foregående registrering (s†), enkens navn, børnenes navne og alder; men der kan også under en skifteforretning nævnes forskellige af familien, f. e. som værger for børnene, eller kreditorer, på hvis navne og stilling det nok er værdt at give agt, — ligesom der stundum kan findes ret kuriøse notiser både om de vedkommende afdøde selv og om forskellige samtidige. Det kan også have sin betydning at kende boets status, men det kan noteres meget kort, et ÷ kan angive, at gælden ikke kunde dækkes, et 0, at det gik omtrent lige op, og en sum, anført til slutningen, angiver hvor meget der blev til deling mellem arvingerne. Et sådant skifte kan ofte være meget omfangsrigt, især når der er mødt prokuratorer, der kan fylde mange store, tætskrevne folioblade med det futileste ordgyderi og de mest udsøgte beskyldninger med tilhørende grove skældsord, men med lidt øvelse løber man temmelig hurtig mange blade igennem uden at overse noget, som bør medtages. Et par eksempler kan anføres af Nakskov skifteprotokol:

Grönvald, Lavrids, byskriver, * Birgitte Johansdatter Roese r† ^{5/8} 1749 (÷). Med sin første mand Sören Holm 2 børn, med denne 2:

1. Andreas Sörensen Holm, prokurator her i Nakskov.
2. Lavrids Kristoffer Sörensen Holm, 16 år [skriver sig senere Lavrids Grönvald].
3. Mette Marie Grönvald, 14 år.
4. Mattias Lavridsen Grönvald, 9 år.

Weile, Kaj Fredrik, tolder, b† ^{20/1} 1751. * Margrete Kristiane Heding † ^{4/8} 1751. (Hun havde siddet i uskiftet bo efter mandens død.) Børn:

1. Kristiane Sofie Magdalene Weile, $4\frac{1}{2}$ år.

2. Susanne Amalie Weile, $1\frac{1}{2}$ år.

Afdøde tolder Weiles broder hr. Lavrids Gotfred Weile i Hørby erklærer i et brev af $11/8$ 1751, at det ældste barn skal til fasteren * hr. Spleth i Strøby, det andet til ham selv, hvor hun skal blive opdraget, uden at hendes arv røres.

Til deling: 789. 3. $1\frac{5}{8}$.

Villumsen, Lars (†) * Agate . . . † $10/8$ 1753. Børn:

1. Hartvig Mohr, overbetjent ved Kbhns toldbod (†), * Marie Magdalene, datter af Sigfred Cammermejer. Hun gav afkald for sine 2 døtre.

2. Anna Katrine Larsdatter (†), * Herman . . . (†).

Deres søn Hans Kristian Hermansen, 10 år, fik hele arven 14. 1. 6.

Disse eksempler, som er valgte i flæng af omtrent 3000 skifter i Nakskov (fra 1618 til 1780) vil formentlig vise, at der er ikke så lidt at drage frem af disse gamle bøger. Det tager naturligvis nogen tid at gennemgå skifteprotokollerne for en af vore købsteder, men efterhånden, jo mere man øves i arbejdet, og øjet skærpes for hvad der kan have interesse for genealogien, går det hurtigere. Er da et sadant arbejde endt, er et meget vigtigt materiale vundet: det gælder da om at gøre det tilgængeligt til almindeligt brug ved at forsyne det gjorte uddrag med en navneviser (o: et alfabetisk register), hvor alle navne bør medtages, ikke blot den afdødes, efter hvem skiftet er holdt, men ogsaa de personers, som derunder forekommer, sasom hustruens, svigerbørnernes og andre slægtninges.

Hvad her er sagt med hensyn til købstedernes skifteprotokoller, gælder naturligvis ogsaa om landets øvrige skifteprotokoller, og i særdeleshed de gejstlige. Det vil næmlig være bekendt, at gejstligheden tidligere havde sin egen jurisdiktion under hvert herreds provst, der forrettede samtlige skifter i herredet efter præster, degne, klokkere og skolelærere, ligesom efter rektorer og hørere ved Latinskolerne, indtil forordningen af 5 dec. 1806 lagde ogsaa den gejstlige skifteforvaltning i den verdslige øvrigheds hånd. Disse gejstlige skifteprotokoller er særdeles vigtige kilder for genealogerne, men — desværre — mange af dem er upåtvivlelig tabte. I almindelighed gik de over til herredsarkiverne, men mange indsendtes til amtshuset, og en stor del blev hos provsterne. Det var i høj grad ønskeligt, om der fra de forskellige egne kunde skaffes oplysning om, hvor de er, og hvor vidt de er i behold, ti et omhyggeligt uddrag af disse vil kunne give et stort udbytte, ligesom ogsaa de gejstlige retsprotokoller indeholder overordentlig værdifulde bidrag både til personal- og kulturhistorien.

Når vi nu ser ud i vort samfunds fremtid, og vi da tænker

os slige uddrag tid efter anden fremkomne fra rigernes forskellige egne og samlede i dets arkiv, da vil dette være en uvurderlig skat til brug for dem, som vil samle og ordne slægttavler for både Danske og Norske familier, mens vi nu for tiden kun med uhyre besvær og vidtløftig, ofte frugtesløs, brevveksel i almindelighed må nøjes med tarvelige brudstykker.

I det, som her er skrevet, skulde altså indeholdes en opfordring til mænd i forskellige egne at tage del med i det arbejde, som samfundet ikke blot må ønske og i høj grad sætte pris på, men ligefrem betragte som en betingelse for dets vækst og blomstring. — Dette gælder jo ikke skifteprotokollerne alene — de er kun nævnedes som et eksempel — men alle skriftskatte fra ældretider, hvad enten de findes i købstedernes arkiver og på herregårdene, hvor der mange steder vil være en rig host for de adelige slægters vedkommende, eller på kirkernes mindetavler og ligstene. At hovedkilderne må søges i hovedstædernes biblioteker og arkiver, kan ikke drages i tvivl, men her vil vort samfund have større håb om at finde kyndige arbejdere, som både kender kilderne og forstår at nytte dem. Vanskeligere vil det altid være i rigernes fjærnere egne at finde mænd, som har lyst til at ofre tid og flid på et arbejde, som efterslægten vil vide dem tak for. Måtte derfor denne opfordring ikke være forgæves! Det skal nok vise sig, at når der ikke blot af de enkelte arbejdes i troskab, men de spredte kræfter siden sættes i gensidig forbindelse, vil der vindes et udbytte, som også vil have betydning for landenes almindelige historie og kulturhistorie.
